

Nr 31.

Av herr **Bagge m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 66, angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område.

I proposition nr 66 har Kungl. Maj:t för återstoden av regleringsåret 1939/40 framlagt förslag angående stödåtgärder för jordbruket. Propositionen är föranledd av det läge, vari vår livsmedelsförsörjning till följd av krigsutbrottet kommit. Den avser att utan hinder av senaste lagtima riksdags beslut anpassa regleringsåtgärderna efter den inträdda situationen och utvidga dem i den mån så erfordras för att trygga nödig inhemsk livsmedelsproduktion. En dylik av tidsläget påkallad allmän omprövning av de i våras fastställda direktiven är givetvis endast att hälsa med tillfredsställelse.

Den av Kungl. Maj:t begärda fullmakten är mycket tänjbart avfattad. Den tämligen obeskurta frihet att välja mellan olika linjer, som Kungl. Maj:t genom fullmakten vill erhålla, innebär en större maktfullkomlighet för regeringen än någonsin hittills under jordbruksregleringens tid. Den fullmakt, som urtima riksdagen skall lämna, torde även enligt vår mening med hänsyn till det ovissa läget böra göras vidsträcktare än normalt för att göra det möjligt för regeringen att från tid till annan i mån av behov anpassa och justera verkställighetsåtgärderna. Likväl kunna vi icke undertrycka den reflexionen att de direktiv, som Kungl. Maj:t begärt av riksdagen, i vissa fall äro liktydiga med inga direktiv alls, d. v. s. med fullständig handlingsfrihet för Kungl. Maj:t. Det synes oss, som om riksdagen i vissa hänseenden klarare bör utforma de åt Kungl. Maj:t lämnade bemyndigandena.

Fullmakten åsyftar icke ernåendet av ett fixerat prisläge för jordbruksprodukterna. Departementschefen har icke ens angivit, huruvida den tidigare uppställda övre gränsen för produktprisernas tillåtna svängningstal, d. v. s. 115 procent av 1925—1929 års genomsnittspriser, bör få överskridas eller icke. Han har låtit de föreslagna direktiven balansera mellan »å ena sidan jordbrukarnas strävan att vinna största möjliga ersättning för sina produkter och å andra sidan det allmännas intresse av att allt för häftiga förskjutningar i prisnivån icke äga rum», och han har betonat de stora svårigheterna att nu rätt avväga dessa intressen, helst som »krisens utveckling icke med någon större säkerhet kan förutses».

För vår del måste vi finna det ur olika samhälleliga synpunkter välbetänt att icke i nuvarande ovissa läge söka fastlåsa priserna vid en viss högsta nivå. Uppenbart är nämligen, att prisnivån måste göras beroende av och bestämmas med hänsyn till en rad faktorer, som icke i förväg kunna beräknas. Dit höra bl. a. den allmänna prisutvecklingen i landet och möjligheterna till upprätthållandet av export och import av jordbruksprodukter,

för att tala om frågan om krigets varaktighet. Oundgängligt är dessutom, att riksdagen vid fastställandet av grunderna för jordbruksprodukternas prisrörelse varken bortser från den inverkan, som en stegring av livsmedelskostnaderna kan utöva på den allmänna pris- och löneutvecklingen, eller förbiser krigsläget maning till alla folklager och därmed även jordbrukarna att solidariskt bära de extra bördorna.

Även med allt beaktande härav synes det oss dock med hänsyn till jordbrukarna skäligt liksom ock ur allmän samhällelig synpunkt nödvändigt, att — såsom ock i propositionen förutsattes — en förbättring av produktpriserna i nuvarande läge åstadkommes. Jordbrukarna måste så långt sig göra låter gottgöras för de prisstegringar å produktionsförmödenheter, som inträtt. Ävenså måste hänsyn tagas till de svårigheter med transporter och arbetskraft, som blivit en följd av krisen. En dylik utjämning måste framstå desto starkare motiverad, som jordbrukarna före krisen icke erhållit full kompensation för prisstegringen å förmödenheterna. Samhället återigen har ett vitalt intresse av att regleringsdirektiven utformas på sådant sätt, att jordbrukarna stimuleras till att upprätthålla och — därest så skulle visa sig erforderligt — utvidga sin produktion. Inför risken av ett långvarigt krig och framtida avspärrningar måste det stå i överensstämmelse med alla medborgares bästa, att jordbruket arbetar så att säga på förlag till stärkande av landets ekonomiska försvarsberedskap och därmed landets motståndskraft vid kommande tänkbara påfrestningar. De prishöjningar, som med hänsyn till dessa jordbrukspolitiska mål kunna påkallas, böra betraktas som en premie, varmed den konsumerande allmänheten försäkras sig mot framtida folkförsörjningsrisker. Erfarenheterna från världskrigsåren med dessas ransoneringsbekymmer borde kvarleva i tillräckligt friskt minne för att vi denna gång ej skola försumma att i tid och med all kraft sörja för att i möjligaste mån säkerställa vårt livsmedelsbehov. Och den nu pågående konflikten har från början inneburit en sådan skärpning av handelskriget, som under förra kriget inträdde först i dess senare stadium, något som än mer understryker behovet under denna kris av en framsynt jordbrukspolitik.

I detta sammanhang vilja vi beklaga bristen på tillräckligt omfattande undersökningar av jordbrukets produktions- och prisutveckling samt lönsamhet. De utredningar härom, som på riksdagens önskan lära ha påbörjats inom jordbruksutredningen, böra kunna fullföljas oberoende av om jordbruksutredningen i övrigt inställes. Nämnade undersökningar måste vara av värde vid bedömandet av de produktpriser, som i förevarande läge erfordras för att skapa rättvisa mot jordbruket.

Vid valet av möjliga utvägar att i nuvarande situation åstadkomma skäliga produktpriser har Kungl. Maj:t, delvis i anslutning till jordbruksnämndens framställning, föreslagit att de medel, som äro behöfliga för att skapa en viss prisnivå, till stor del skola tagas eller åtminstone skola kunna tagas från den ordinarie budgeten, d. v. s. av skattemedel. För ändamålet har Kungl. Maj:t nämligen äskat ett reservationsanslag av 30 milj. kronor å driftsbudgeten under nionde huvudtiteln. Vad de regleringar beträffar, som hittills

finansierats med hjälp av medel ur jordbrukets prisregleringsfond, har Kungl. Maj:t visserligen icke velat utesluta möjligheten att uppta mjölkavgift, margarinaccis och slaktdjursavgift. Men av departementschefens uttalande till statsrådsprotokollet att döma har upptagandet i fortsättningen av dessa avgifter gjorts beroende av vissa ganska vagt angivna omständigheter, varvid det skulle läggas i regeringens hand att besluta om deras uppbärande eller icke. Vad margarinaccisen beträffar, har Kungl. Maj:t dessutom uttryckligen förutsatt, att dessa medel — om accis upptages — ej längre skola tillföras prisregleringsfonden utan redovisas å driftsbudgeten. Enär reservationsanslaget, trots att å prisregleringsfonden vid november månads slut en behållning å cirka 10 milj. kronor torde förefinnas och trots att av regleringsåret blott sju månader återstå, tilltagits så högt som 30 milj. kronor, måste detta ge fog för slutsatsen, att Kungl. Maj:t räknat med att mjölk- och slaktdjursregleringarna huvudsakligast skola uppbäras blott av skattemedel, d. v. s. utan avgifter.

Om denna tolkning av syftmålen är riktig, innebär Kungl. Maj:ts förslag en fullständig omläggning av principerna för jordbruksstödet. Man måste ställa sig frågorna, dels om några trängande sociala skäl härför äro för handen, dels om det förevarande läget nödvändiggör denna vittgående omläggning.

Ehuru departementschefen ej särskilt understrukit det, torde man ha rätt att antaga, att huvudmotivet för förslaget att basera regleringen på skattemedel varit uppfattningen, att denna finansieringsmetod vore det för de breda lagren lindrigaste och rättvisaste sättet att möta en förhöjning av livsmedelskostnaderna. Gentemot detta bör först erinras, att den prisstegring för konsumenterna, som närmast torde komma i fråga, väsentligen begränsar sig till mjölk- och smörproduktionen. Så länge staten har makt att begränsa prisstegringen torde denna prisförbättring ej bli större än att den i allmänhet i nuvarande allvarliga och uppfordrande läge bör kunna bäras av konsumenterna. Därtill komma de finansiella betänkligheterna mot en alltför omfattande överflyttning till statsbudgeten av nya utgiftsändamål vid sidan av alla de ofta oavvisliga militära, sociala och ekonomiska anslagskrav, som krisläget redan framkallat och som vid en förlängd kris med mångdubbel styrka komma att resas. Särskilt stor måste betänksamheten vara mot att överföra en del av de för alla ofrånkomliga utgifterna för livsmedel från den enskildes budget till statsbudgeten, allra helst redan i en kanske långvarig kristids allra första skede. Det kan icke vara tänkbart, att statsfinanserna uthärda trycket, om staten undan för undan belastas med nya skattekrävande uppgifter, och det torde vara oundvikligt, att staten i så fall under sin jakt efter lämpliga skatteobjekt även måste uppspåra nya konsumtionsskatter, varigenom konsumenterna blott kunna råka ur askan i elden.

Det andra spörsmålet, d. v. s. huruvida man i nuvarande läge kan genom upptagande av hittillsvarande avgifter ha utsikt att ernå de eftersträfvade produktpriserna, torde icke kunna besvaras med ett absolut ja eller ett abso-

lut nej. Vissa moment, t. ex. upprätthållandet av en export till ofördelaktiga priser eller oförmodade avsättningssvårigheter inom landet, kunna på ett oberäkneligt sätt förrycka kalkylerna. Utan att ingå på några sifferberäkningar skall här blott framhållas, att det kan vara möjligt att utan belastning av skattebudgeten uppnå den av Kungl. Maj:t åsyftade förhöjningen av mjölkpriset, därest margarinaccis och mjölkavgift bibehållas och därest mjölkavgiften vid ett smörpris av kronor 3: 25—3: 50 fortfarande utgår med 2 öre; allt detta under förutsättning att smörproduktionen icke ökar, att någon nämnvärd smörexport under ogynnsamma prisbetingelser ej äger rum och att en inskränkning av margarinkonsumtionen genomföres; avgifterna skulle i detta fall kunna vara tillräckliga för att även bära producentbidraget, d. v. s. 450-kilogram-pristillägget å mjölk till förmån för småbrukare. Tvenne av jordbruksnämndens ledamöter ha också i avgiven reservation förordat den hittillsvarande mjölkregleringens bibehållande och uppenbarligen funnit denna tillräcklig såsom grundval för en efter krisen anpassad effektiv prispolitik.

Rent principiellt måste vi dessutom finna det föga rationellt att vid första påfrestning vidta åtgärder, som skulle bryta ner det regleringssystem, som under flera års experimenterande och med ledning av en riklig fond av samlade erfarenheter uppbyggts. Detta regleringssystem har trots vissa svagheter och trots ogynnsamma omständigheter visat sig kunna verksamt främja en förbättrad prisbildning för vår jordbruksnäring. Det har samtidigt påskyndat jordbrukets tekniska utveckling, och den höjning av produktionskapaciteten, som därigenom åstadkommits, skall icke minst i dessa avspärrningstider visa sitt gagn för landet. Systemet har även så småningom kunnat utformas till en utjämning jordbrukarna sinsemellan utan statens finansiella mellankomst; det har därigenom kommit att bli en organisation för jordbrukarnas självhjälp och återgivit bondebefolkningen en rättmätig känsla av att vara självförsörjande. Först när marknadsförhållandena av sig själva skapa nöjaktiga priser bör därför avgiftssystemet avkopplas, och först när marknadsförhållandena göra systemet otillräckligt bör det kompletteras med andra, extraordinära statliga ingripanden.

Vad speciellt mjölkavgiften beträffar, bör det ytterligare framhållas, att denna varit av stor betydelse för rationaliseringen inom mejerihanteringen. Oavsett vilket smörpris som uppnås bör avgiften under alla förhållanden upptagas till ett belopp, som motsvarar de med mjölkproduktionens reglering förbundna kostnaderna. Vidare bör särskilt beaktas, att mjölkavgiftens bortfallande skulle medföra ett avsevärt försämrat läge för mjölkproduktionen i Norrland. Kungl. Maj:t har visserligen förordat bibehållandet av det fasta prisutjämningsstillägget, men detta är icke av någon avgörande betydelse för förbättrande av de norrländska jordbrukarnas villkor. Det stora pristillägget, som via mjölkavgifterna kommit dem till godo, har hänfört sig dels till konsumtionsmjölkens förhållandevis större andel i den norrländska mjölkproduktionen, dels till det förhållandet att de norrländska prisutjäm-

ningsdistrikten äro undantagna från att medverka vid stödandet av smör-exporten. Bortfaller mjölkavgiften synes för det norrländska jordbrukets vidkommande en sänkning av produktmjölkpriset inklusive pristillägg och därmed även konsumtionsmjölkpriset ej kunna undvikas.

Även om avgifter upptagas på sätt vi nedan närmare utveckla, måste man emellertid räkna med eventuellt inträffande, för prisregleringen oförmånliga omständigheter, som i nuvarande osäkra situation icke kunna bedömas. Med hänsyn till vikten av att under nuvarande tidsförhållanden stimulera och trygga den behöfliga produktionen kan det i sådant fall tänkas bli nödvändigt att utöver avgifterna tillfälligtvis under en övergångstid tillgripa skattemedel. Dessa medel böra dock icke ifrågakomma förrän under tvingande omständigheter och sedan de resurser, som det nuvarande systemet kan ge, blivit uttömda. De böra dessutom ej tillgripas annat än för vissa särskilda, bestämt angivna och begränsade ändamål, såsom t. ex. för att delvis eller helt finansiera producentbidraget till förmån för småbrukare. Under dessa förutsättningar torde emellertid skattemedel behöva tagas i anspråk i betydligt mindre omfattning än som av Kungl. Maj:t förutsatts.

* *

*

Ifråga om olika grenar av jordbruksregleringen vilja vi anföra följande:

Då mjölken utgör jordbrukets förnämsta saluprodukt, ligger det i sakens natur att den erforderliga prisförbättringen i första hand uttages å denna och dess produkter. Såvitt man rätt förstått Kungl. Maj:ts förslag, innebär detta att en höjning av smörpriset för närvarande bör undvikas men att produktmjölken bör erhålla ett prisutjämningsbidrag, som vid 3 kronors smörpris beräknas till 2 öre för att successivt nedgå så, att det vid 3.25 kronors smörpris utgör 1 öre och vid 3.50 kronors smörpris i huvudsak slopas. Enligt vår mening bör emellertid smörpriset tillåtas stiga så snart detta är marknadstekniskt möjligt. Och medan Kungl. Maj:t lämnat öppet, huruvida prisstödet bör åstadkommas genom avgifter eller genom budgetmedel, förorda vi med hänvisning till vad vi ovan anfört, att riksdagen bör uttala att prisstödet i första hand bör åvägbringas med avgifter och med margarinaccis.

Även ifråga om margarinaccisens uttagande har departementschefen uttalat sig svävande; frågan bör enligt denne få avgöras av Kungl. Maj:t »under hänsynstagande till huruvida smöret i huvudsak åtgår för konsumtion inom landet samt till prisutvecklingen för matfettet i sin helhet». Enligt vår mening bör accisen även i fortsättningen bibehållas. Margarinaccisen har den dubbla uppgiften dels att såsom prisutjämningsmedel stödja mjölkproduktionen, dels att genom höjning av margarinpriset och därmed minskning av prisdifferensen öka smörets förmåga att konkurrera med margarinet på den inhemska marknaden. Därest smörpriset tillåtes stiga och margarinaccisen borttages eller sänkes, skulle spänningen mellan smör och margarin

ökas på ett sätt, som med all sannolikhet bleve till stort förfång för smörets avsättningsmöjligheter här hemma.

Det stora och svåra problemet blir, huru det svenska överskottsmöret skall kunna vinna avsättning på den inhemska marknaden, ifall smörexporten inom den närmaste tiden skulle stoppas — ett spörsmål, som departementschefen ej alls berört. Därvid torde det bli ofrånkomligt att — sedan en beredskapslagring av smör skett — statliga åtgärder vidtagas för att begränsa dels margarinförbrukningen genom införande av ett slags ransoneringsystem ifråga om margarin eller också genom andra tänkbara utvägar, dels eventuellt kraftfoderanvändningen i mjölkproduktionen. Enär de flesta av margarinet råvaror tåla en avsevärd tids lagring, måste en upplagring av dessa i förening med en begränsning av margarinkonsumtionen i angivna läge vara den ur beredskapssynpunkt avgjort rationellaste åtgärden. Dessa åtgärder äro nödvändiga, därest man vill undvika riskerna för en kris inom det svenska jordbruket. Vi anse läget kräva att Kungl. Maj:t omedelbart träffar anstalter för att snabbt och utan dröjsmål vid behov kunna genomföra en nödig begränsning av margarinförbrukningen.

Med anledning av departementschefens uttalande i vad rör slaktdjursmarknaden synes främst den erinran böra göras att nu utgående slaktdjursavgift i mån av behov bör bibehållas för att i första hand tas i anspråk för regleringsåtgärder, medan budgetmedel först böra ifrågakomma i den mån avgifterna ej förslå och utgifterna förorsakas av ur statssynpunkt betingad men eljest oekonomisk export. Vidare bör prisbildningen ej göras så snävt bunden som jordbruksnämnden förutsatt. Om, såsom Kungl. Maj:t alternativt ifrågasatt, Sveriges Slakteriförbund eller annan för ändamålet bildad organisation erhåller uppdraget att omhänderha hithörande export och import, bör ett beslut härom kringgärdas av klara bestämmelser, som trygga enskild rätt. Enskilda näringsutövare böra sålunda i ungefär samma proportion som hittills beredas möjlighet att i lämpliga former medverka i denna handelsverksamhet och därmed sammanhängande prissättning.

Vad spannmålsregleringen beträffar, vilja vi med tillfredsställelse notera, att Kungl. Maj:t, i likhet med vad vi i våras motionsledes förordade, nu föreslår upphävandet av prisdifferensen mellan vete och råg, något som måste bli till hjälp för många mindre jordbrukare eller för brukare av svagare jordar. För att undgå en höjning av rågmjölpriset har Kungl. Maj:t begärt be- myndigande antingen att tillföra marknaden vissa kvantiteter av ineliggande lager råg samt importera råg i den utsträckning som befinnes möjligt eller ock att lämna kvarnarna en viss prisrestitution på förmalda myckenheter råg. Eftersom någon nämnvärd prisstegring å rågbröd för konsumenterna dock icke kan behöva vållas av rågprisets stegring, är enligt vår uppfattning införandet av ett subventionssystem, vilket alltid måste framkalla principiella betänkligheter, icke av ett tvingande sakläge påfordrat.

Beträffande spannmålsregleringen i övrigt vilja vi ifrågasätta, huruvida tidpunkten nu icke vore inne att överväga ett slopande av inmalningsprocen-

ten för utländskt vete (för närvarande 10 procent). I den mån jordbrukets avsättningssvårigheter tillväxa, finnes här en reserv, vilken numera med hänsyn till det svenska vetets kvalitetsförbättring borde kunna tas i anspråk utan några olägenheter för konsumenterna. Detta spörsmål kan dock givetvis icke avgöras utan noggrant hänsynstagande till landets bhov av ett nödigt vetelager och jordbrukets utsikter att under ett fortsatt krig kunna upprätthålla spannmålsodlingen.

Mot det av Kungl. Maj:t föreslagna anslaget på kapitalbudgeten å 25 milj. kronor såsom förskott för fortsatt lagring av jordbruksprodukter ha vi så mycket mindre någon erinran att göra, som en dylik lagring i enlighet med vad vi ovan framhållit måste vara ett synnerligen viktigt led i vår ekonomiska försvarsberedskap och densamma sker i hela folkhushållets intresse. Vi förutsätta därvid, att efter veteavgiftens slopande även den statliga lagringshållningen av brödspannmål bekostas av budgetmedel, i anslutning till vad vi upprepade gånger i motioner såsom det enda principiellt riktiga förordat.

* *

*

Sammanfattningsvis vilja vi anföra följande.

Ehuruväl en allmän höjning av livsmedelskostnaderna nu med hänsyn till alla samhällsgruppers solidariska skyldighet att påtaga sig offer måste undvikas, är en viss höjning av produktpriserna både skälig ur jordbrukarnas synpunkt såsom compensation för förnödenheternas prisfördyring och behöfelig ur hela samhällets synpunkt för att inför hotande avspärningar åstadkomma en nödvändig livsmedelsproduktion. Den åsyftade prisnivån bör kunna vinnas utan att regleringssystemet på det sätt, som mer eller mindre klart skymtar i regeringspropositionen, sönderbrytes och den självförsörjande ställning, som jordbruket under de senaste åren återvunnit, går förlorad. Det till grund för prisregleringen liggande avgiftssystemet bör bibehållas så långt som möjligt, icke minst med tanke på de tider, som följa efter det nuvarande krigets slut. Både av statsfinansiella skäl och med hänsyn till alla konsumenters intresse av att livsmedelstillgången tryggas bör den begränsade förbättring av produktpriserna, som nu är motiverad, kunna bäras av konsumenterna utan att statsbudgeten och skattekällorna i dessa tider ytterligare ansträngas för så att säga normala konsumtionsändamål, allrahelst redan i krisens första skede. Allenast vid exceptionella svårigheter under en övergångstid bör subventionsmetoden supplementärt få anlitas. I längden måste både jordbruket och folkhushållet i stort vara bäst betjänta av att jordbruksproduktionen utan direkta subventioner bär sig själv.

Med hänsyn till att den nu eftersträfvansvärda prisförbättringen främst bör komma mjölkproduktionen till godo, med hänsyn till att spannmålsprisernas höjning bl. a. på grund av veteavgiftens borttagande ej torde nämnvärt behöva höja brödpriserna och med hänsyn till att pristillägget å mjölk till förmån för småbrukare fortfarande skall utgå, synes det på regleringens

bibehållande baserade förslag, som vi ovan utvecklade, medge en bättre utjämning såväl mellan större och mindre jordbruk som mellan jordbrukare i Norrland och jordbrukare i det övriga Sverige än Kungl. Maj:ts förslag oförändrat.

Med stöd av ovanstående hemställa vi,

att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 66 angående stödåtgärder för jordbruket ville besluta

1) att nuvarande regleringssystem i vad rör mjölkavgift, slaktdjursavgift och margarinaccis ej må rubbas utan fortfarande bilda grundvalen för stödåtgärderna på jordbrukets område,

2) att margarinaccismedlen även i fortsättningen må tillföras jordbrukets prisregleringsfond,

3) att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t omedelbart måtte träffa anstalter för att möjliggöra överskottsmörets avsättning på den svenska marknaden,

4) att i övrigt vid fastställandet av direktiven för regleringsåtgärderna beakta vad vi här ovan anfört.

Stockholm den 15 november 1939.

Gösta Bagge.

Martin Skoglund.

Gunnar Persson.

Ivar Anderson.

Karl Magnusson.

Erik Nylander.

T. G. von Seth.

R. Lundqvist.